

DLA doktori értekezés tézisei

Járdányi Gergely

GIOVANNI BOTTESINI
ÉLETE ÉS NAGYBŐGŐMŰVEI
A készülő műjegyzék problematikája

Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem
28. számú művészet- és művelődéstörténeti tudományok
besorolású doktori iskola

Budapest

2010

I. A kutatás előzményei

Giovanni Bottesini nevével bécsi tanulmányaim alatt Ludwig Streicher osztályában ismerkedtem meg. Mesterem nemcsak szólistaként uralta a Bottesini-repertoire jelentős részét, hanem növendékeinek is rendszeresen tanította e műveket. Miután Bottesini művészete az olasz *belcanto*-ból táplálkozik, – s ez a zenei világ igen közel állt hozzám – hamar beleszerettem. Ahogy műveit sorra megismertem, egyre kíváncsibb lettem, mit írhatott még a maestro ezeken kívül.

A bécsi diplomámat követő években jelentősen fölgyorsultak az események, s 1989-ben, Bottesini halálának 100. évfordulóján már egy teljes Bottesini-programmal koncerteztem (*In memoriam Giovanni Bottesini*). Később kapcsolatba kerültem azokkal az olasz zenetudósokkal, akik a centenáriumi ünnepségekre megpróbálták rendezni, áttekinthetővé tenni és a nyilvánosság elé tárni a Bottesini hagyatékot. A kéziratok egy részének áttanulmányozása után azonban rá kellett döbbenem, hogy még sok a feldolgozatlan anyag, számtalan a tisztázatlan kérdés, s rengeteg meglepetésre is lehet számítani. Míg korábban az hajtott elsősorban, hogy ismeretlen művekre bukkanjak, melyeket majd esetleg én mutathatok be elsőként, addig ekkorra már olthatatlan vágyat éreztem magamban, hogy a teljes életművet megismerhessem. Így anélkül, hogy ezt bármikor elhatároztam volna, beleszóppentem a kutatók csodálatos világába.

Később, a művek rendszerezésének gondolata is egy külső igény hatására fogalmazódott meg bennem. Amikor a Hungarotonnál ugyanis fölmerült a Bottesini összkiadás gondolata, el kellett döntenem, milyen sorrendben és csoportokban veszem föl a műveket, szem előtt tartva a cd-k

60-70 perces időkeretét. Már akkor műfaji jellegű rendszerezésben gondolkoztam, s ez lett aztán az alapja a későbbi műjegyzéknek is.

II. Források

Az első lépések viszonylag egyszerűbbek voltak: miután Bottesini élete végén a Pármai Konzervatórium igazgatója volt, kéziratainak jelentős része – leszármazottak nem lévén – a konzervatórium könyvtárába került. Így csak megfelelő minőségű fotófelszerelésről és az olasz kultuszminisztérium engedélyéről kellett gondoskodnom, hogy lefotózhassam magamnak a kéziratokat. Pár hétre leköltöztem tehát Pármába, ahol segítőkész könyvtárosok fogadtak.

A további lépések már nehezebbek voltak: Bottesini ugyanis hosszú karrierje alatt pár hónapnál tovább sohasem tartózkodott egy helyen, több mint félévszázados pályafutása során keresztül-kasul bejárta a világot. Amerre járt, hol operáit mutatták be, hol szólistaként lépett föl, hol pedig vezényelt. Ennek következtében mindenütt bőséges forrásanyag áll rendelkezésre, s a helyszínek igen nagy száma miatt ezek felkutatása hosszadalmasabb feladat. Koncertkörútjaimat ezért igyekeztem a kutatásra is fölhasználni: ahol éppen vendégszerepeltem, ott gyorsan utánanéztam a fellelhető adatoknak. Sajnos azonban a koncertezés és a tanítás mellett a begyűjtött adatok feldolgozására eddig még nem tudtam annyi időt fordítani, hogy a teljes életművet részletesen feltárjam, ezért dolgozatom középpontjába most a mester életét és nagybőgőre írott műveit állítottam.

III. Módszer

Bottesini első magyar nyelvű életrajzának megírásakor elsősorban a tárgyszerűsége törekedtem. Nem kis nehézséget jelentett számomra a rendelkezésre álló adatokban fellelhető sok pontatlanság, ellentmondás. Igyekeztem megbízható forrásokra támaszkodni, de ez nem mindig volt lehetséges. Munkám alapját a két legnagyobb olasz nyelvű monográfia jelentette (Giovanni Bottesini, szerk.: Vetro, Gaspare Nello, Centro Studi e Ricerche dell'Amministrazione dell'Università degli Studi di Parma, 1989; Giovanni Bottesini, Virtuoso del contrabbasso e compositore, szerk.: Inzaghi, Luigi, Nuove Edizioni, Milano, 1989), melyek Bottesini halálának centenáriuma jelenti meg. Ezek már bizonyos tudományos igényű elkészített dolgozatok, de sajnos bennük is sok a tévedés, ellentmondás, ellenőrizetlen információ. Korabeli újságcikkek, koncertplakátok, kortársak beszámolóit és a maestro levelezése alapján próbáltam az ellentmondásokat föloldani, az adatokat ellenőrizni.

Külön problémakört jelentett az előadott Bottesini művek beazonosítása. Túl azon, hogy a maestro maga is sokszor más és más módon nevezte egyazon művét, a korabeli napilapok sem fordítottak gondot a pontos megjelölésre. A szerző által használt címbeli eltérés sokszor még ugyanannak a műnek hangról hangra megegyező különböző kézíratain is tetten érhető. Nem beszélve azokról a – főleg korai – kompozíciókról, melyeket az évek folyamán esetleg átdolgozott. További nehézséget jelentett e témakörben a nyelvi sokszínűség. Miután a mester állandóan úton volt, a koncertplakátok és újságcikkek nagyobb része mindig a vendéglátó nemzet nyelvén jelent meg, tovább gyarapítva az egyazon mű megjelölésére használt címek számát. A fenti problematikák miatt – a könnyebb

beazonosítás érdekében – úgy döntöttem, hogy a helyszínek (városok, koncerttermek, operaházak stb.) nevét magyarul és az eredeti nyelven is közlöm; a művek címét pedig az életrajzban az aktuális formában (ahogy az újságban, a koncertplakáton, a nyomtatott kottán stb. megjelent), és magyarul is közlöm, végül lábjegyzetben föltüntettem a jegyzékszámot is.

A műjegyzék elkészítésénél a kronológikus listázást és számozást eleve el kellett vetnem, hiszen a kéziratok többségén semmilyen dátum nem szerepel, s számos mű esetében még közvetett információval sem rendelkezünk a keletkezési időt illetően. Ezért a műfaji alapú csoportosítást választottam, a sajátosságokat is figyelembe véve. Mivel a Bottesini-oeuvre egy jelentős részét a nagybőgőre írott művei teszik ki, ezeket együttesen egy külön csoportban tüntettem föl.

A számozást illetően olyan ún. nyitott rendszert alkottam, mely lehetőséget nyújt az esetlegesen ezután előkerülő művek megfelelő osztályba ill. alosztályba történő későbbi besorolására oly módon, hogy az egy osztályba tartozó művek számozása egymáshoz közeli értéket mutasson. A számok elé kerülő megjelölést a jegyzék készítőjének monogramjából (J. G.) és a komponista monogramjából (G. B.) vontam össze: JGB.

A műjegyzékben minden művet a szerzői kézirat szereplő címmel szerepeltettem. Ha egy kompozícióból több autográf is létezik, akkor a vélhetően legutolsó, letisztázott kézirat szereplő címet választottam a műjegyzékben szerepeltetendő megjelölésnek, a többit a forrásoknál tüntettem föl.

A nyomtatott kották közül csak a szerző életében megjelent és halálakor a hagyatékában fellelhető műveket említettem meg. Ezekről ugyanis nemcsak feltételezhetjük, hogy a mester irányítása alatt, az ő jóváhagyásával jelentek

meg, hanem – a bennük található autográf bejegyzések, javítások miatt – teljesen hitelesnek fogadhatjuk el őket.

A hagyatékban található zenekari szólamanyagokból is sok értékes információhoz jutottam. A legfontosabb tény, hogy ezeket is teljesen autentikusnak tekintem – függetlenül attól, hogy a szerző vagy egy másoló kezétől származnak-e –, miután belőle magát a maestrót kísérték. Sok segítséget jelentettek azok az első-hegedű szólamok is, melyekbe a hegedű-szólam fölé a szólóbogó szólamát is lejegyezte a mester. Ezekre azért volt szükség, mert Bottesini gyakran karmester nélkül játszott, s ilyenkor a koncertmesternek kellett a zenekarvezető szerepét átvennie. Végezetül: abban a korban nagy divat volt, hogy rangosabb koncert esetén ki-ki a szólama végére följegyezze, hol, mikor és kivel (karmester, szólalista) játszotta a művet. Nos, a Bottesini nagybögőművek zenekari szólamanyagai bővelkednek az ilyen bejegyzésekben. Ezekből nemcsak azt követhetjük nyomon, hogy hányszor és hol játszotta a mester az illető kompozíciót, hanem kiviláglik az a rajongás, tisztelet is, mellyel a kollégák körülvették őt.

IV. Eredmények

Disszertációmban az életrajz mellett csak a nagybögőre írt Bottesini-művek jegyzékét kívántam közreadni. Egyrészt ezen a területen volt a legégetőbb a szükség arra, hogy végre tisztán lássunk, másrészt a teljes műjegyzék igényes elkészítése sokkal hosszabb és alaposabb kutatást igényel még. Ahhoz azonban, hogy a bögőműveket hitelesen tárgyalhassam, el kellett készítenem a teljes műjegyzék vázát. Ezt a függelékben közöltem. Csak így, a leendő teljes műjegyzék ismeretében tudtam megnyugtató módon beilleszteni a nagybögőműveket a Bottesini oeuvre-be.

Az új műjegyzék szerkezete az alosztályokat és a számozást is föltüntetve a következőképpen alakult:

- operák, színpadi művek (13 db) (JGB 1.01 - 1.13)
- egyházi művek (5 db) (JGB 2.01 - 2.05)
- dalok, áriák (4+74=78 db)
 1. zenekari kíséréssel (JGB 3.01 - 3.04)
 2. zongorakíséréssel (JGB 3.11 - 3.84)
- kórusművek (5 db) (JGB 5.01 - 5.05)
- zenekari művek (22+1+1+2=26 db)
 1. szimfonikus zenekar (JGB 6.01 - 6.22)
 2. vonós zenekar (JGB 6.41)
 3. fúvós zenekar (JGB 6.51)
 4. versenyművek (kivéve a nagybögőversenyeket) (JGB 6.61 - 6.62)
- zongoraművek (6 db) (JGB 7.01 - 7.06)
- kamarazene (9+2+7+4=22 db)
 1. vonós hangszer zongorával (JGB 8.01 - 8.09)
 2. énekhang, mélyvonós hangszer és zongora (JGB 8.21 - 8.22)
 3. vonósnégyesek (JGB 8.31 - 8.37)
 4. vonósötösök (JGB 8.51 - 8.54)
- nagybögőművek (4+7+9+9+5+3=37 db)
 1. versenyművek (JGB 9.01 - 9.04)
 2. kettősversenyek (JGB 9.11 - 9.17)
 3. operafantáziák, variációk (JGB 9.31 - 9.39)
 4. előadási darabok (JGB 9.51 - 9.59)
 5. átiratok (más szerzők műveinek Bottesini által készített átirata nagybögőre zongora- vagy vonóskíséréssel) (JGB 9.71 - 9.75)
 6. duettek (két bögőre) (JGB 9.81- 9.83)
- elveszett, ill. Bottesininek tulajdonított művek
- Bottesini műveinek átiratai

V. Az értekezés tárgyköréhez kapcsolódó tevékenységeim dokumentációja

Bottesini művészete iránti rajongásom a tanulóéveimtől datálódik. A mintegy 20 éves szólista pályafutásom alatt nem volt olyan szólóestem, melyen ne játszottam volna Bottesini művet. Koncertjeim programját általában úgy szoktam összeállítani, hogy az első felében „vegyes” műsort játszom, a szünet után pedig csak Bottesini műveket. Volt több olyan alkalom is - általában valamilyen évforduló környékén -, amikor a teljes nagybőgőest műsorát Bottesini művek alkották (pl.: „In memoriam Giovanni Bottesini” – a maestro halálának centenáriuma, 1989-ben). Említésre méltó az a nyolc hangversenyből álló sorozat is, melynek keretében az 1996 / 97-es szezonban - a világon először - Bottesini összes műveit eljátszottam, ilyen módon megemlékezve a szerző születésének 175. évfordulójáról.

Igyekszem maradandó módon is közkinccsé tenni a maestro művészetét, írott és hangzó formában. Bottesini összes nagybőgőműveit az Akkord Kiadó gondozásában adom közre úgy, hogy a zongorakíséretes változatok bolti forgalomban kaphatók, a zenekari verziók partitúrája és a szólamanyag pedig kölcsönanyagként áll rendelkezésre.

Kereskedelmi forgalomban eddig megjelent:

- Fantasia Lucia (A-1046, 1999.)
- Fantasia Beatrice di Tenda (A-1053, 2000.)
- Une bouche aimée, Tutto che il mondo (A-1059, 2002.)

Kölcsönanyagként kapható:

- Gran duo concertante per violino, contrabbasso ed orchestra
- Duetto per violoncello, contrabbasso ed orchestra
- Fantasia Rossini per due contrabbassi ed orchestra

- Passioni amorose per due contrabbassi ed orchestra
- Grande concerto in fa diesis minore per cb. ed orch
- Concerto in si minore per contrabbasso ed orchestra
- Grande allegro di concerto alla Mendelssohn per cb. e orch.
- Bolero per contrabbasso ed orchestra
- Fantasia sulla Beatrice di Tenda di Bellini per cb. ed orch.
- Fantasia sulla Lucia di Lammermoor di Donizetti, cb., orch.
- Fantasia sulla Sonnambula di Bellini per cb. ed orch
- Fantasia sulla Straniera di Bellini per cb. ed orch
- Nel cor più non mi sento – tema e variazioni su un tema di Paisiello per cb. ed orch
- Introduzione e variazioni su „Il carnevale di Venezia”
- Romanza drammatica per contrabbasso ed orchestra
- Tarantella per contrabbasso ed orchestra
- Elegia (in re) per contrabbasso ed orchestra d’archi
- Introduzione e gavotta per contrabbasso ed orch. d’archi
- Aria di Bach per contrabbasso ed orchestra d’archi
- Allegretto capriccio per contrabbasso ed orch. d’archi

Discográfia: a centenáriumi koncertjeim műsorát 1991-ben vettem lemezre, Bottesini nagybőgőműveinek első összkiadása pedig a Hungarotonnál jelent meg:

- In memoriam Giovanni Bottesini (Bouvard e Pécuchet, Budapest, 1991, GBP 003)
- Összkiadás - I.: koncertdarabok (1997, HCD 31694)
- Összkiadás - II.: operafantáziák (2000, HCD 31915)
- Összkiadás - III.: előadási darabok (2002, HCD 31968)
- Összkiadás - IV.: kettősversenyek (2003, HCD 32100)
- Összkiadás - V.: versenyművek (2004, HCD 32230)

